

Осередки філології

КАФЕДРА ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ, КОМПАРАТИВІСТИКИ І ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ

За полудень віку

Кафедрі теорії літератури, компаративістики й літературної творчості перевалило за п'ятдесят. Часом її зародження був 1961-й. Філологічний факультет щойно розділювався на два підрозділи – романо-германської філології та власне філологічний. Курс теорії літератури в університеті, зокрема у філологів, не був новим: його основу свого часу заклали М. Максимович, який протягом шести років очолював кафедру російської словесності та започаткував Київську історико-філологічну школу, М. Костомаров, П. Житецький, М. Драгоманов, О. Котляревський, А. Лобода, В. Перетц, котрий, обґрунтовуючи необхідність заснування на історико-філологічному факультеті українознавчих кафедр, торував шлях для теоретичного осмислення літератури (“Заснуванням нових кафедр <...> ми віддамо лише борг 28-мільйонному народу, на території якого ми живемо й чиєю працею – значною мірою – існуємо”, – стверджував він 22 травня 1906 р. в записці до Ради Університету).

Того ж року з ініціативи М. Дашкевича було відкрито романо-германське відділення на історико-філологічному факультеті. На очолюваній ним кафедрі західноєвропейських літератур читали низку теоретичних курсів, побудованих переважно на зарубіжному матеріалі. Інтерес до проблем теорії підтримував і започаткований М. Дашкевичем семінар, який із часом продовжить іще один, не менш потужний – Савченків. Багато філологів працювало й у психологічному семінарі проф. Г. Челпанова (існував такий відділ психології і логіки на філологічному факультеті). У 1907 р. засновано Семінарії російської словесності (до 1914 р.) В. Перетца, що відіграв винятково важливу роль у розвитку вітчизняної філології. Неоціненними для поступу теоретичної думки стали праці й лекції М. Зерова, П. Филиповича, М. Драй-Хмари, І. Огієнка, вихованців семінарію, а також Історичного товариства Несторалітописця, що об'єднувало науковців і з інших університетів (І. Срезневський, О. Котляревський, М. Петров), “Київської духовної академії” Історико-літературного товариства, члени якого – І. Огієнко, С. Маслов, О. Дорошкевич та ін. – також порушували важливі проблеми теорії літератури. Це стосується й тих учених, котрі у 20–30-х рр. читали історико-літературні курси: А. Лободи, О. Назаревського, М. Зерова, Б. Коваленка, С. Єфремова, П. Филиповича, М. Драй-Хмари. Хоча це тривало недовго, міцний фундамент було закладено.

Як повноцінна структура кафедра почала працювати лише із 1962 р. Першим завідувачем був проф. В. Воробйов. Майже п'ять років (1967–1971) кафедру очолював проф. Я. Білоштан. По тому обов'язки завідувачів виконували проф. М. Дубина, доц. Г. Домницька; з 1976 р. – проф. В. Бойко, з 1989 по 2004 р. кафедрою керував проф. М. Наєнко, від 2004 р. – проф. Л. Грицик. У 1994 р. назву кафедри скориговано – “теорії літератури й компаративістики”. Відповідно до потреб освоєння нових методик вивчення історико-літературного процесу, жанрової системи літератури, теоретичної й історичної генології,

типології стилів, напрямків, форм інтертекстуальності тощо введено нові курси: “Основи порівняльного літературознавства”, “Літературна компаративістика”, “Історія українського порівняльного літературознавства”. Важливе місце в комплексі компаративістичних дисциплін відвели художньому перекладові зі споріднених і віддалених мов. Запроваджено й інші спецкурси та спецсемінари, що відтворювали нові напрямки роботи.

Поєднання в назві кафедри теорії літератури й компаративістики повністю відбивало рух наукової думки і практичні потреби. У цей час з’явилася й нова спеціальність: 10.01.05 – порівняльне літературознавство. Кафедра одержала можливість готувати аспірантів як із теорії літератури, так і з порівняльного літературознавства. Це уможливило синтез напрацювань з теорії та історії літератури, знань іноземних мов, що дає змогу освоювати літературу у великих і малих (за М. Кундерою) контекстах, сприяє вивченню видів і форм міжлітературної взаємодії, рецепції, виробленню можливих принципів перекладу художніх творів.

Наукова робота кафедри знайшла втілення у працях проф. М. Наєнка “Українське літературознавство. Школи, напрями, течії”, “Романтичний епос”, “Інтим письменницької праці”, “Художня література України”; проф. Л. Грицик “Орієнталістика Агатангела Кримського в українському літературному процесі початку ХХ ст.”, “Зарубіжна література. Матеріали до вивчення літератур Сходу” у 2 частинах, “Українська компаративістика: концептуальні проєкції”, “Захід – Схід: основні тенденції розвитку сучасного порівняльного літературознавства”; проф. Н. Костенко “Поетика Миколи Бажана”, “Поетика Павла Тичини. Особливості віршування”, “Українське віршування ХХ ст.”, “Микола Бажан. Життя. Творчість. Особливості віршостилістики”; проф. А. Ткаченка “Іван Драч. Нарис творчості”, “В. Симоненко. Нарис життя і творчості”, “Мистецтво слова: Вступ до літературознавства” (два видання), перекладах на російську віршів В. Стуса для двомовної збірки “Отак і ти згорай”, упорядкуванні, передмовах та примітках до однотомного видання творів В. Симоненка і двотомного – І. Драча; проф. О. Астаф’єва “Лірика української еміграції”, “Образ і знак”, “Поетичні системи українського зарубіжжя”, “Поети Нью-Йоркської групи”, “Орнаменти слова”, “Ренесансна література українсько-польського пограниччя”; проф. Н. Бернадської “Вступ до літературознавства. Хрестоматія”, “Український роман: проблеми розвитку і жанрова еволюція”; проф. М. Гнатюк “Юрій Яновський: текст і авантекст”; доц. М. Шаповал “Інтертекст у світлі рампи: міжтекстові та міжсуб’єктні реляції української драми”; доц. О. Ярового “Філологічна ерудиція молодого покоління”; навчальних посібників доц. Н. Андрійченко “Ірано-таджицька література епохи відродження (ІХ-ХV століття)” (у співавторстві з Н. Костенко), “Давньоєврейська література”, а також у методичних розробках

з історії українського літературознавства, вступу до літературознавства, основ компаративістики, історії українського порівняльного літературознавства.

Сьогодні кафедра має своїх вихованців – докторів і кандидатів філології в Донецькому, Дніпропетровському, Таврійському, Черкаському, Бердянському, Дрогобицькому, Тернопільському, Луганському, Миколаївському університетах, але найбільше – у київських вишах, Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Серед них – громадяни Туреччини, Грузії, Азербайджану, Польщі, Кореї. При кафедрі працює “Віршознавчий семінар” (керівник – проф. Н. Костенко), з 1995 р. – “Філологічний семінар”, (керівники – проф. М. Наєнко, проф. Н. Бернадська), за матеріалами яких щороку видаються наукові збірники. У них беруть участь вітчизняні й зарубіжні вчені. Кафедра опікується університетською літературною студією ім. М. Рильського, що має давню історію і традиції (керівники – проф. Н. Костенко, доц. О. Яровий), видає щорічні студентські альманахи “Сві-й-танок” і “Сполучник”.

У 1998 р. з ініціативи тодішнього декана проф. М. Наєнка та Національної спілки письменників України запроваджено спеціальність “Літературна творчість, українська мова і література”, що має тепер два освітні рівні – “бакалавр” і “магістр”. Щороку на бюджетну форму навчання вступає десять студентів. У багатьох уже при вступі є власні збірки. Кожен – індивідуальність. Це помітно й під час творчих випробувань, обов’язкових при вступі. Перший ринг, на який виходить кожен першокурсник, – літературна студія (знайомство, а згодом і творчі змагання та дискусії довкола написаного). Далі – практичні заняття у “класах”/майстернях відомих письменників, котрі співпрацюють із кафедрою. І насамкінець – творчі звіти в кафедральних альманахах “Сві-й-танок” і “Сполучник”, Національній спілці письменників України, “Літературній Україні”, “Українській літературній газеті”, “Києві”, “Дніпрі”, “Письменницькій майстерні” проф. Ю. Коваліва, у літературних турнірах на Міжнародному дні поезії, Дні філолога тощо.

Із дев’яти членів кафедри семеро – доктори наук, двоє – кандидати, четверо – члени національних спілок письменників та журналістів, двоє – Міжнародного ПЕН-клубу. У багатьох із них, окрім підручників і монографій, – книги поезій, прози, перекладів, драматичні твори.

Дванадцятий рік роботи зі студентами за програмою “Літературна творчість” завершився зміною назви кафедри – “теорії літератури, компаративістики і літературної творчості” (з 2011 р.). У ній відображено найголовніші напрямки роботи як випускової навчально-наукової структури. Передовсім – теоретичні курси, спецкурси, спецсемінари, побудовані на матеріалі світової літератури (серед членів кафедри є ті, хто, крім україністики, теорії та історії літератури, мають спеціальну освіту з російської, інших слов’янських літератур, західноєвропейських, літератур Сходу). Вони відображені в навчальних програмах, посібниках, монографіях, а також є основою наскрізного (від бакалавра до магістра) курсу теорії і практики літературної творчості та майстер-класів з поезії, прози, драматургії, художнього перекладу: історія українського літературознавства, теорія і практика віршування, теорія і практика редагування, теорія і практика прози, теорія і практика драми, теорія і практика перекладу, кіносценарій як літературна творчість, літературна критика ХХ–ХХІ ст., інтертекстуальність і герменевтика, експериментальна проза початку ХХ ст. тощо. Сьогодні, крім членів кафедри, їх ведуть прозаїк, член НСПУ доц. В. Даниленко, три лауреати Національної премії України імені Тараса Шевченка – проф. Ю. Ковалів, народний артист України Л. Мужук, к. ф. н. Д. Стус.

Ще один відносно новий напрям – майстер-класи, які щороку вдосконалюються, змінюються залежно від контингенту студентів та їхніх творчих інтересів. У майстер-класах зі студентами працюють доктори філології – поет

А. Мойсієнко, прозаїк, драматург Г. Штонь, а також інші члени НСПУ, з якою 2012 р. поновлено угоду про співпрацю. “Уписані” в розклад майстер-класи поєднуються з позалекційними: В. Лиса, А. Куркова (проза), В. Герасим’юка, Р. Чілачави, П. Осадчука, М. Кіяновської (поезія), В. Фольварочного, Неди Нежданої та її театру “Міст” (драматургія), Вс. Ткаченка (переклад).

Творчий колектив, збагачений сучасною науковою думкою, новітніми методологіями, гідно репрезентує університет і в інших установах, спецрадах, на радіо, телебаченні, у видавництвах, періодичних виданнях.

Людмила Грицик